

Alina Maria Basak

Wpływ bajek czytanych przez rodziców na rozwój dzieci w wieku szkolnym

Pedagogika Rodziny 2/4, 211-227

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Alina Maria Basak

Wpływ bajek czytanych przez rodziców na rozwój dzieci w wieku szkolnym

1. Pojęcie i cechy bajki

W genologii literatury dziecięcej do najczęściej używanych terminów należy „bajka”. Niekiedy pojęcie to występuje jako określenie literatury dla najmłodszych „w ogóle” (Kaniowska-Lewańska, 1973: 15). *Słownik Terminów Literackich* mianem „bajka” określa jeden z podstawowych gatunków dydaktycznej literatury: krótka powiastka wierszem lub prozą, której bohaterami są zwierzęta, ludzie, rzadziej rośliny lub przedmioty, zawierająca moralne pouczenie, wypowiedziane wprost lub dobitnie zasugerowane. Bajka jest rodzajem przypowieści na temat uniwersalnych sytuacji moralno-psychologicznych, charakterów i postaw. Opowiadana w niej historia stanowi zawsze jedynie ilustrację jakiejś prawdy ogólnej dotyczącej doświadczeń ludzkich powtarzalnych i powszechnych. Zasadniczym celem bajki jest pouczyć o szkodliwości czy pożyteczności pewnych zachowań, przekazać jakąś zasadę etyczną lub wskazówkę postępowania. Aby osiągnąć ten cel bajka najczęściej przeciwstawia dwa stanowiska, dwa typy argumentacji, czy dwa rodzaje działań (np. skuteczne i nieskuteczne) i dopiero z tego kontrastu wysnuwa stosowną naukę (Głowiński, Kostkiewiczowa, Okopie-Sławińska, Sławiński, 2002: 250). W *Słowniku literatury dziecięcej i młodzieżowej* termin „bajka” oznacza opowieść prozą lub wierszem, podejmującą zagadnienia moralne, opisującą ludzkie postawy, przywary, ułomności, powszechnie spotykane sytuacje i prawidłowości życia społecznego. Ze względu na walory dydaktyczne (jasno sprecyzowany morał, użyteczność prawd) oraz przystępność formy (niewielka objętość, obrazowość, rodzaj egzemplifikacji), utwory należące do tego gatunku występują od początku rozwoju literatury dla dzieci po współczesność (Tylicka, Leszczyński, 2002:

24). Bajka według *Słownika literatury polskiej XIX wieku* to: gatunek ustny prozy ludowej, odznaczającej się charakterystyczną strukturą i poetyką, w którym wyróżnia się kilka odmian: bajkę zwierzęcą, bajkę magiczną, bajkę nowelistyczną i różne odmiany opowiadań komicznych, ajtiologicznych (1994: 65). Wszystkie przedstawione definicje łączy zgodność, że bajka: to krótki utwór pisany wierszem lub prozą; zawiera naukę moralną; bohaterami są zwierzęta, ludzie, rośliny, przedmioty; opisuje ludzkie postawy i sytuacje społeczne.

2. Rodzaje bajek

Bajka zwierzęca, czyli inaczej ezopowa jest najbardziej rozpowszechnioną formą, w której przedstawione zwierzęta występują jako maski określonych typów ludzkich, a relacje między nimi są odpowiednikiem społecznych stosunków i instytucji. Bajka zwierzęca jest najstarszą z form bajki ludowej, obecna w literaturze pisanej już od VI w. p.n.e. Za jej twórcę uważa się bajkopisarza greckiego Ezopa, pochodzącego z Azji Mniejszej, którego bajki pisane prozą wyrastały z twórczości ludowej (Głowiński, Kostkiewiczowa, Okopie-Sławińska, Sławiński, 2002: 250).

Bajka narracyjna zwana była również „gadana”. Była to bajka pisana prozą (*Antologia poezji dziecięcej*, 1991: 6). Ten rodzaj bajek pisał La Fontaine. Miały one postać krótkiej wierszowanej noweli, zawierającej nieskomplikowaną fabułę (Głowiński, Kostkiewiczowa, Okopie-Sławińska, Sławiński, 2002: 251).

Przedstawicielem bajki epigramatycznej i pierwszym poetą poświęcającym bajce całą swą działalność pisarską był niewolnik rzymski Fedrus. W XVI wieku w literaturze niemieckiej bajkę epigramatyczną zapoczątkował Lessing. Był to model bajki zwartej i zwięzłej (Gazda, Tynecka-Makowska, 2006: 58). W Polsce za Lessingiem bajki epigramatyczne pisał Ignacy Krasicki. Stawiał on nie tylko na zwięzłość, ale i na dowcip (Abramowska, 1991: 21).

W bajkach pojawia się też element wierszowany, czyli pieśń. Tę odmianę nazwano bajką-śpiewanką, można spotkać ją już w XVII wieku. Bardzo często zdarza się, że pieśń pojawia się jako cecha wyróżniająca istoty pozaziemskie. Przemawia tak utopiona królowa, która powraca do swego dziecka nocami, zaklęty królewicz, który odzywa się do swojej dziewczyny ze studni, brat, który zostaje przemieniony w baranka. Wiąże się to z przekonaniem, że bajki mają magiczną funkcję śpiewu (Kapełuś, 1989: 16).

Bajka fantastyczna jest najpopularniejszą odmianą opowiadań przekazywanych po dzień dzisiejszy. Bajka ta nasycona jest cudownością związaną z wierzeniami magicznymi, ukazuje dzieje bohaterów, którzy swobodnie przekraczają granice między światem realistycznym a działaniem sił nadnaturalnych (Ługowska, 1988: 9).

Realizm i humor, które przedstawiane są w bajkach o zwierzętach, stanowią podstawę do tak zwanych bajek komicznych, które nasycone są tym komizmem w większym stopniu niż inne bajki. Niektóre wątki komiczne posiadają lokalizację przestrzenną i czasową, dotyczą konkretnej osoby. Ta sama fabuła zmienia swojego bohatera i kieruje to samo zdarzenie na kogoś innego. Opowiadania komiczne cechuje duża dynamika rozwoju (Kapełuś, 1989: 18).

Bajki nowelistyczne zwane są również bajkami realistycznymi lub obyczajowymi. Nazwę „realistyczne” przyjmuje się dla bajek, w których postaci nie są fantastycznymi istotami z zaświatów, lecz realnymi ludźmi. Bajki nowelistyczne mają niewielką objętość i interesującą treść, mimo to nie są nowelami, lecz bajkami autentycznymi (Propp, 2000: 206–207).

Bajki terapeutyczne są utworami adresowanymi do dzieci, głównie w wieku od 4 do 9 lat. W bajkach tych świat jest widziany z dziecięcej perspektywy. Występują w nich czarodziejskie postaci, ale inaczej niż w baśni, magia rzadko pomaga rozwiązywać trudne sytuacje. Celem tych bajek jest uspokojenie, zredukowanie problemów emocjonalnych i wspieranie we wzroście osobistym. Można wyodrębnić następujące rodzaje bajek terapeutycznych: relaksacyjną, psychoedukacyjną i psychoterapeutyczną. Bajka relaksacyjna posługuje się wizualizacją w celu wywołania odprężenia i uspokojenia. Akcja tej bajki dzieje się w miejscu, które jest dziecku znane, przyjazne, jest spokojne i bezpieczne. Bajka nie powinna trwać dłużej niż siedem minut. Powinny znaleźć się w niej wydarzenia, które związane są z odprężeniem, np. picie wody ze źródła, kąpiel pod wodospadem, latanie (Molicka, 2002: 153–154). Bajka psychoedukacyjna ma na celu wprowadzenie zmian w szeroko rozumianym zachowaniu dziecka, czyli rozszerzenie możliwego repertuaru zachowań. Dziecko zdobywa doświadczenie poprzez bajki, uczy się, jakie wzory zachowania należy wykorzystać, rozwija swoją samoświadomość. Bajki te powinny mówić o emocjach, o rozwijaniu świadomości emocjonalnej, uczyć rozpoznawać i nazywać emocje, mają uczyć optymizmu, rozwijać empatię, dawać do zrozumienia, jak ważna jest przyjaźń i dobre relacje z innymi. Bajki psychoterapeutyczne są dłuższe od poprzednich i mają rozbudowaną fabułę. Inspiracją dla nich były baśnie. Głównym celem tych bajek jest zastępczo zaspokoić potrzeby, dowartościować dziecko, które znajduje się w trudnej sytuacji, dać wsparcie poprzez zrozumienie, akceptację, ukazanie pozytywnych emocji, przyjaźni, nadziei, jaką pokazują bajkowe postaci, przekazać odpowiednią wiedzę o sytuacji lękotwórczej. Bajki te mają za zadanie obniżyć lęk (Molicka, 2002: 161, 170).

3. Znaczenie bajki w życiu dziecka

Z pedagogicznego punktu widzenia najważniejszymi funkcjami bajek w życiu dziecka są funkcje: informujące, pouczające, wyjaśniające, uspokajające, inspirowane, bawiące, twórcze, poszerzające wyobraźnię, dające sens, budujące światopogląd, przestrzegające, zaskakujące, budzące trwogę. Bajka spełnia głównie funkcje adaptacyjne i rozwojowe w życiu dziecka. Dzięki bajkom dziecko nadaje sens własnemu istnieniu, wydobywa się z chaosu i dużej ilości wrażeń, których na kolejnym etapie swojego rozwoju nie umie uporządkować. Dobro i zło rozpoznaje w sobie i w świecie. Dlatego bajka oferuje dziecku pomoc psychologiczną i filozoficzno-metafizyczną. Bruno Bettelheim pisze tak: „Jeśli opowieść ma naprawdę przykuć uwagę dziecka, musi je zabawiać i obudzić w nim ciekawość. Jeśli ma wzbogacać jego życie i pobudzać wyobraźnię – pomóc dziecku w rozwijaniu inteligencji i porządku uczuć, musi mieć związek z jego lękami i dążeniami oraz umożliwić mu pełne rozeznanie własnych trudności, a zarazem podać sposoby rozwiązywania nękających je problemów” (Bettelheim, 1985: 102).

Człowiek, a zwłaszcza dziecko, życzy sobie jasnych reguł postępowania. Pragnie je odnaleźć, ale znajduje nieporządek i splątanie, dlatego tęskni do jasności i uporządkowań mitycznych i religijnych. Bajki pozwalają ułożyć własne doświadczenia w niezrozumiałym świecie zewnętrznym i wewnętrznym. Bajki budują osobowość dziecka. Pełnią również funkcje kompensacyjne, pozwalają na chwilę zapomnieć o pytaniach, które nasuwają się dziecku, o jego własną tożsamość, jego żywot i nicomość. Funkcje te zapełniają pustkę i codzienne smutki. Bajki terapeutyczne, które mają funkcję bajek bawiących, pozwalają dziecku odkryć i zrozumieć siebie, dowartościować się, wyzwolić lęki, poskromić trwogę czy strach, który wynika z jego życiowej sytuacji czy trudnego położenia społeczno-demograficznego (*Encyklopedia Pedagogiczna XXI*, 2003: 307–308).

Dziecko w bajce znajduje odpowiedzi i rozwiązania na trapiące go problemy. Bajka nie podsuwa gotowych pomysłów ani rad, tylko ułatwia i pozwala młodemu odbiorcy na samodzielną ocenę sytuacji, postaw bohaterów, pozwala odnaleźć przyczyny i skutki oraz uczy wyciągać z tego wnioski. Bajka rozwija wyobraźnię oraz wzbogaca słownictwo. Bajki opowiedane przez rodziców są najchętniej słuchane przez dzieci, dlatego, że pozwalają przyjemnie spędzić czas. Te dzieci, którym rodzice nie czytają bajek, lub nie spędzają wolnego czasu z nimi, szybko się nudzą, nie potrafią słuchać, robią w tym czasie różne inne rzeczy, a przed telewizorem potrafią spędzać długie godziny (Kamasz-Figa, 2004: 40–42). Dziecko słucha bajek z przejęciem, całym sobą przeżywa treść bajki, na twarzy maluje się każde drobne zdarzenie opowiadania. Dziecko pragnie bajek, bo rozszerzają jego świat, myśli, przeżycia, których nie zaznało

w świecie swoich zabaw. Wielką dziedziną wiedzy, jaką dziecko zdobywa, jest wiedza o istotach żywych i o ich losach (Kowalik, 2004: 47–48).

Bajka jest niewątpliwie pierwszą „literaturą” dziecka. Nie tylko pobudza wyobraźnię i fantastykę, ale również kształci i ćwiczy mechanizmy wyobrażeniowe, rozszerza zakres doświadczeń dziecka. Dziecko początkowo poznaje w bajce pierwotne typy: istoty dobre i złe, przydatne i szkodliwe, odważne i tchórzliwe, pilne i leniwe, bogate i biedne. Stopniowo bajka stawia przed dzieckiem ideały bohaterów, zyskuje jego sympatię. Afektywne działanie bajki na psychikę dziecka jest silne, ponieważ dziecko przeżywa bajkę jako rzeczywistość afektywną. Dopiero później odbywa się podział rzeczywistości na realną i fikcyjną. Dziecko nie słucha bajki biernie, tylko jest osobiście czynne w tej bajce. Rzeczywistość fikcyjna jest najlepiej zrozumiała dla dziecka, odpowiada potrzebom jego pierwotnego myślenia (Kowalik, 2004: 48).

Bohater w lekturach dla dzieci odgrywa bardzo ważną rolę. W wieku dorastania ważną formą włączania się dzieci do życia społecznego jest naśladowanie osób dorosłych, ale również porównywanie własnego zachowania z postępowaniem rówieśników. Małe dzieci występujące w bajkach dla rówieśników zazwyczaj są nosicielami cech pozytywnych (Pačławski, Kątny, 1996: 83-84). Od czasu „Baśni domowych i dziecinnych” wydanych przez Jakuba i Wilhelma Grimmów utarło się, że bajki są idealną strawą duchową dla dzieci, a to ze względu na swoje wartości moralne. Bohaterowie bajek tworzą wzorce godne naśladowania, gdy dzielą się ostatnią kromką chleba z żebrakiem. Bohaterów cechuje odwaga, nie przerażają ich niepowodzenia, podejmują ryzyko walki, przygody. Bohaterowie ci dotrzymują umów, przysiąg, np. król przysięga oddać rękę królowej rycerzowi, który zgładzi smoka (Kapełus, 1989: 22–23).

Bajki rozbudowują wiedzę dziecka o różne okresy historyczne. Dostarczają wzorów moralnych, mówią, co dobre, co złe, kreują świat w dwóch obliczach, uproszczony, ale zrozumiały dla dziecka. Poprzez te utwory dziecko uczy się, jakie zachowania są nagradzane, a jakie karane. Największa siła sprawcza bajki tkwi w rozwijaniu wyobraźni. Dziecko wyobraża sobie opowiadaną rzeczywistość, bądź wymyśla nowe obrazy. Dziecko inspirowane jest przez bajki, by potem samemu sobie je opowiadać zmieniając treść, wzbogacając o nowe elementy, lub zupełnie wymyślać nowe bajki. Poprzez opowiadanie bajek samemu sobie głośno, potem „po cichu”, dokonuje się proces internalizacji wyobrażeń, przyczynia się to do rozwoju introspekcji, poznawania samego siebie. Poprzez bajkę dziecko kreuje obraz samego siebie. Identyfikując się z bohaterem, przejmuje jego wzory moralne, sposoby myślenia i działania. Przyjmuje jego cechy osobowości jako własne, ponieważ bohater bajkowy spełnia wszystkie kryteria idealnego wzorca. Dzięki bajkom dziecko odkrywa własną tożsamość: kim jest, a kim chce być. Przez bajki młody człowiek przenosi się w świat różny

od rzeczywistego, przeżywa radość i smutek, przerażenie, gniew, nienawiść (Molicka, 1997: 18). Bajka umożliwia przeżywanie emocji, wyzwala empatię i redukuje lęk. Bajki wyzwalają napięcie, by potem redukując je, wywołać przyjemne uczucie ulgi.

Utwory te uwrażliwiają na los ludzi, zwierząt, a nawet roślin. Dzieci stają się wrażliwe na zło, ból, niesprawiedliwość, okaleczenie. Najważniejsza rola bajki w warstwie emocjonalnej dotyczy redukcji lęku. Dokonuje się to poprzez zaspokajanie najważniejszych potrzeb dziecka: miłości, bezpieczeństwa, przynależności i uznania. Dziecko, identyfikując się z bohaterem, ma poczucie, że dobra wróżka nad nim czuwa. Dziecko w ten sposób czuje się bezpieczne, wie, że jest ktoś, kto go uchroni przed złem. Tutaj dziecko jest kochane, cieszy się sukcesem, uznaniem i szacunkiem w grupie. Strategią, która może obniżyć niepokój, są marzenia (Molicka, 1997: 19).

Bajki pełnią znaczącą rolę w rozwoju moralnym dziecka. Pozwalają bez lęku spojrzeć na swoje problemy i uczą jak pomagać sobie samemu i innym w trudnych sytuacjach. Bajki uczą dziecko pozytywnego myślenia o sytuacjach lękotwórczych. Rozbudzają dziecko wewnątrznie i dostarczają mu bardzo dużo radości. Szczęśliwe zakończenie daje poczucie sukcesu (Capińska, 2003: 29).

Bajka dostarcza dziecku wzorów skrótowego, symbolicznego i syntetycznego zajmowania rozległych obszarów doświadczenia. Dzięki bajkom dziecko uczy się ujmować wyobrazeniowo całość życiowych zdarzeń, wiązać w myśli poszczególne fakty i podporządkowywać je „głównej myśli przewodniej”. Może poznać wiadomości z życia codziennego, historię, przyrodę, geografie. Bajki rozwijają możliwości poznawcze dziecka takie, jak: myślenie intuicyjne, zdolność ujmowania ludzkich problemów. Chronią niedojrzałe struktury osobowościowe dzieci. Można je wykorzystać, np. żeby zorganizować bal przebrańców (dzieci przedstawiają w swoich przebraniach ulubionych bohaterów), w terapii, w nauczaniu i wychowaniu. Pomagają wprowadzić dziecko w trudne tematy takie, jak: miłość, pochodzenie dziecka, czy nawet seks (Matuszewski, 2006: 24–25). Morał bajek jest nie tyle nauką moralną, co praktyczną mądrością życiową. Bajka oparta jest na doświadczeniu i obserwacji, dąży do ułatwienia i poprawienia życia.

Mądrość i etyka zwracają uwagę na ujemne strony życia: nie nakaz, ale zakaz, nie ideał tylko błąd są jej tematem głównym. Błąd w bajce jest piętnowany. Bajka łączy „pożytek z zabawą”. Dziecko bardzo łatwo i szybko przyswaja sobie treść bajek i porządkuje obraz świata, ujmując go w pewne kategorie symboliczne. Słuchanie bajek wymaga od dzieci umiejętności śledzenia opowiadania narratora, wiązania poszczególnych zdarzeń w całość, przewidywania ich następstw. Sprzyja to rozwojowi uwagi, która jest podstawą koncentracji, bardzo ważnej w procesie uczenia się dziecka. Dziecko wielokrotnie odtwarza

treść bajek. Surowy porządek, który panuje w świecie bajek, porządkuje dziecięcy obraz świata rzeczywistego. Ten ład i porządek moralny umacnia wiarę dziecka w dobro i sprawiedliwość (Matuszewski, 2006: 1–3).

Bajki rozwijają u dziecka również twórczość plastyczną. Ekspresja plastyczna umożliwia dziecku wyrażanie przeżyć przez świat barw i kształtów. Na rozwój tej ekspresji mają wpływ takie czynniki, jak: dom, rodzina, przedszkole, kontakt z przyrodą, słuchanie i przeżywanie treści bajek. Poprzez ekspresję plastyczną w dziecku kształci się aktywność myślowa, wyobraźnia, wyzwala inicjatywa twórcza, kształtuje osobowość. Każde dziecko wypowiada w swojej twórczości to, co samo przeżyło, własne doświadczenia i odczucia. Treść bajek zawiera pewne niejasne sformułowania, które zmuszają dziecko do zastanowienia się, poszukiwania wyjaśnień (Sabat, 2004: 18–19).

Mowa i myślenie to procesy ściśle ze sobą powiązane i wzajemnie się warunkujące. Dobry poziom rozwoju mowy dziecka ułatwia mu wypowiedzanie myśli, formułowanie poprawnych i zrozumiałych dla otoczenia wypowiedzi. Bajka wnosi nowe, nieznanne przez dzieci słownictwo. Książka dla dzieci powinna zawierać dobry tekst i artystyczną ilustrację. Oglądanie przez dzieci ilustracji jest ważnym czynnikiem w pracy nad rozwojem mowy i myślenia. Dzieci z wielkim zainteresowaniem opowiadają treść ilustracji tworząc z nich jakąś swoją bajkę. Pytają o treści w ilustracjach niezrozumiałe, a tym samym wzbogacają słownictwo. Czytanie, opowiadanie dzieciom bajek wpływa zatem na doskonalenie mowy, wzbogaca słownictwo, zwiększa się wyrazistość mowy, dobrze rozwija się wyobraźnia, skupianie uwagi (Sabat, 2004: 19). Wraz z rozwojem psychicznym dziecko uczy się stopniowo reagować na rzeczywistość fikcyjną, opiera się na sugestii słowa i wykształca dwie kategorie ujmowania świata i zjawisk: fikcyjną i realną. Każda bajka zawiera pewien ciąg przyczynowo-skutkowy, sprawia to, że dziecko układa fakty według kolejności, jest to ważne przede wszystkim w kształtowaniu jego wielozdaniowej wypowiedzi.

Bajka przedstawiona dziecku za pomocą teatryku wnosi walory doznań estetycznych. Piękno postawy etycznej bohaterów bajki jest wzmocnione estetyką ich wyglądu zewnętrznego, pięknem wypowiedzanych słów, scenerią akcji. Jest to wychowywanie dziecka dla rozwoju społeczno-moralnego. Duże zainteresowanie uczuciowe w zabawach aktywizuje wszechstronnie dziecko. Dzieci organizując zabawę stają przed rozwiązywaniem takich problemów, jak: dobór bajki, przekształcenie narracji, dobór strojów, scenografia, reżyseria. Sprzyja to samodzielności myślenia, projektowania i przewidywania. Inscenizacje bajek stanowią inspirację twórczości plastycznej dziecka. Dużą rolę kształcącą i wychowawczą spełnia bajka przedstawiona w formie pogadanki. W dialogu dziecko uczy się cierpliwości w oczekiwaniu na swoją kolejność w zabraniu głosu. W zbiorowych pogadankach dziecko bardzo często przewycięża własną

nieśmiałość, nabiera odwagi do wypowiedzenia swoich myśli i uczuć, uczy się samoopanowania i samooceny (Matuszewski, 2006: 2).

Bajki współczesne mówią o samotności dziecka. Koncentrują się na kreowaniu jego osobowości, na pogłębianiu jego wrażliwości, fantazji i wiedzy. Znaczenie bajek coraz bardziej postrzegane jest jako sposób na rozwijanie zdolności interpersonalnych. Dziecko na każdym etapie swojego rozwoju chce zrozumieć świat i robi to odpowiednio do swojej wiedzy. Do tego celu służą właśnie bajki. Bajki należy dobierać tak, aby odpowiadały na problemy dręczące dzieci, np. „Kopciuszek” nadaje się do analizy rywalizacji między rodzeństwem. Bajka o „Królewnie Śnieżce” nadaje się dla dzieci mających trudności z usamodzielnieniem się. Analiza świata realnego i nierealnego pozwala dziecku wejść w świat marzeń. Autor Erich Franzke, o którym pisze Maria Molicka, proponuje dopowiadanie bajek, historyjek jako metodę poznania wewnętrznego świata dziecka, czyli technikę układania bajek, bądź ich przerabiania przez dzieci (Molicka, 1997: 28–29). Według Izabeli Osuchowskiej, psychoterapia poprzez bajki pozwala dotrzeć do wewnętrznych konfliktów i problemów emocjonalnych, które powstały w najwcześniejszych okresach życia dziecka i powodują szereg zaburzeń w zachowaniu. Utożsamiając się z wybranym bohaterem bajkowym, dzieci ujawniają własne konflikty. Za pomocą bajki poznają w „ja realne” i „ja idealne” obrazy samych siebie (Osuchowska, 1988: 97–98). Wartości terapeutyczne bajek wiążą się z rozgrzeszeniem lub dowartościowaniem w przypadku frustracji, ale też z nadzieją i przeżyciem w wyobraźni tego, czego nie udało się przeżyć naprawdę. Dają możliwość rozwiązania wewnętrznych konfliktów i zobaczenia siebie w „lustrze” opowieści, zrozumienia, że własny lęk nie jest taki straszny, że można coś zmienić lub naprawić (Cysewski, 2001: 56). Bajkoterapia jest jedną z metod pomagających dziecku radzić sobie w trudnych sytuacjach. Bajki pozwalają na oswojenie słuchacza z sytuacjami budzącymi niepokój takimi, jak: lęk przed ciemnością, śmierć, brak rodziców, choroba, strach, nieśmiałość, odrzucenie przez grupę. Bajki podpowiadają, jak rozwiązać nękający dziecko problem (Bot, 2008: 53–54).

Rodzice powinni sięgać po utwory dostosowane do wieku dziecka. Bez wytłumaczenia przez osobę dorosłą znaczenia utworu, dzieci nie rozumieją przekazu, jaki utwór ten niesie. Dziecko, które znajduje się na poziomie myślenia konkretno-obrazowego, nie uzyskując zrozumienia, uznaje się za mniej inteligentne, bo nie rozumie czegoś, co innemu wydaje się zrozumiałe. Dlatego treści zawarte w bajkach muszą być dziecku bliskie, a stan psychiczny bohatera musi być zbliżony do odczuć dziecka. Język bajek powinien być dziecku bliski, ponieważ jest to język fantazji. Forma opowiadania nie proponuje mu gotowych rozwiązań. Dziecko ma poczucie, że rozwiązanie problemu stanowi

jego własny wytwór. Dzięki temu rodzi się w dziecku niezależność. Młody człowiek chętniej mówi o kłopotach bohatera, nie ma z tym trudności, otwiera się, ma poczucie bezpieczeństwa. Dziecko bez skrępowania mówi o swoich problemach, bez obawy, że będzie oceniane. Kolejne czytanie tej samej bajki ma inne znaczenie. Ponieważ dziecku trudno doszukać się wartości ważnych dla niego, trudno jest mu dostrzec podobieństwo między nim, a głównym bohaterem, dlatego dziecko prosi o przeczytanie tej bajki kilka razy, aby mogło ją zrozumieć (Pytko, 2002: 38–40).

Zainteresowania czytelnicze wiążą się z rozwojem psychicznym dziecka. Rozumienie prostych treści opowiadań, wierszyków, bajek związane jest z tym etapem dojrzałości, w którym możliwości poznawcze na początku oparte tylko na badaniu manipulacyjnym i sensorycznym, rozszerzają się o proste formułowanie zdań i przyswajanie elementarnych pojęć abstrakcyjnych. Rozwijają się to do około 3 roku życia. Jednak jest to kontakt z czytaniem bardzo ograniczony. Pojęcia i terminy podane do wiadomości dziecka muszą wywodzić się ze znanych mu bliskich faktów. Ten świat wyobrażeń dziecka powoli zaczyna się rozszerzać, od pojęć prostych do złożonych, od sytuacji szczegółowych do ogólnych. W miarę rozwoju dziecka, lektura zaczyna odpowiadać na jego inne zapotrzebowanie, wprowadza dziecko w świat fantazji, który jest pierwszym etapem do rozwoju abstrakcyjnego myślenia (Pomykało, 1993: 93). Rodzice powinni dobierać teksty, które będą zgodne z zainteresowaniami i potrzebami dzieci. Lektura dla dziecka niepełnosprawnego musi zawierać wartości terapeutyczne. Dzieci, które są przewlekle chore, należy zainteresować takimi książkami, w których bohaterowie walczą z przeciwnościami losu, są pogodni, weseli, a akcja kończy się optymistycznie. Dobrze jest, gdy książka dostarcza również wzruszeń, a wybrane fragmenty pozwalają zastanowić się nad ważnymi problemami życiowymi. Dla dzieci upośledzonych umysłowo najbardziej nadają się bajki klasyki dziecięcej, niektóre wiersze i książki przygodowe. Dzieci kalekie poszukują książek podróżniczych, które przenoszą czytelnika, choć na chwilę w inny świat. Dzieciom niewidomym powinno organizować się zabawy, które mają na celu uświadomienie im, że utrata wzroku nie zamyka drogi do świata przygody, bajki, podróży czy fantazji. Dla dzieci głuchych najlepszą formą jest spektakl pantomimiczny w wykonaniu samych głuchych. Te formy mają zachęcić głuche dzieci do sięgania po utwory literackie (Ippoldt, 1998: 1-5). Tekst literacki ma bardzo duży wpływ na emocje u dzieci. Odsłania przed dzieckiem ludzkie uczucia, objaśnia motywy zachowań, odrzuca poczucie samotności, wyciąga na jaw w formie metaforycznej to, co jest dla dziecka cierpieniem i lękiem, a czego dziecko samo nie potrafi ani nazwać, ani logicznie wyjaśnić. Rozwiązuje konflikty i napięcia wewnętrzne, wprowadzając

równowagę psychiczną. Literatura dla dzieci ma również wpływ na rozwój ich osobowości, komunikowania się z ludźmi oraz zdolności przewyższania cierpień (Papuzińska, 1996: 14).

Znaczące działanie terapeutyczne ma już samo spędzanie czasu z rodzicami. Dziecko doznaje wtedy uczucia przyjemnej bliskości. Nie mogą rodzice wyręczać swoich dzieci w rozwiązywaniu problemów, ale mogą im pomóc, dając siłę i wiarę w siebie. Dlatego trzeba słuchać, co dzieci mówią i należy starać się zrozumieć ich lęki i troski. Trzeba im mówić, że w życiu są okresy nadziei i rozpacz, że są chwile, kiedy nawet najsilniejsi czują się słabi i kiedy najslabsi czują się silni (Brett, 2005: 15).

Należy pamiętać o tym, że dziecko w kontakcie z literaturą musi mieć swojego „pośrednika”, tj. mama, tato, brat, siostra, nauczyciel, dlatego, że dziecko na podstawie tonu głosu, mimiki, gestów osoby dorosłej odważniej wyraża swoje emocje, co jest niezbędne do jego prawidłowego rozwoju emocjonalnego i psychicznego (Baluch, 2004: 12). Właściwy dobór bajek czytanych przez dorosłych, szczególnie przez rodziców, wpływa na rozwój dzieci.

4. Część badawcza

Celem badań było ustalenie: „Jaki wpływ mają bajki czytane przez rodziców na rozwój dzieci w młodszym wieku szkolnym?”. Metodą badawczą był sondaż diagnostyczny. Jako technikę badawczą wykorzystano ankietę. Skonstruowano dwa kwestionariusze ankiety. Pierwszy przeznaczony został dla dzieci, drugi dla ich rodziców. Zastosowane narzędzia pozwoliły określić związek między bajkami czytаныmi przez rodziców, a ich wpływem na rozwój dzieci w młodszym wieku szkolnym.

Badania przeprowadzono w roku szkolnym 2008/2009 w Szkole Podstawowej w Rogach, w województwie podkarpackim. Badaniami zostali objęci uczniowie klas młodszych I–III (90 uczniów) oraz ich rodzice (80 osób).

WYNIKI BADAŃ ORAZ ICH ANALIZA

Stosunek rodziców do czytania dzieciom bajek

Sposobem na obudzenie w dziecku nawyku czytania, jest głośne czytanie dziecku bajek od najmłodszych lat jego życia. Dom rodzinny odgrywa najważniejszą rolę w kształtowaniu u dzieci postaw oraz nawyku sięgania po bajki. Jeżeli rodzice sami czytają książki i rozmawiają o nich, to dziecko widząc to również będzie miało zamiłowanie do czytania. Wspólne czytanie pozwala obserwować własne dziecko, poznawać jego potrzeby psychiczne, pozwala zauważyć jego pragnienia i niepokoje i dobrać odpowiednią bajkę do rozwoju dziecka. To właśnie rodzice przekazują dziecku, co jest dobre, co złe, na kogo mogą li-

czyć, starają się, aby dziecko potrafiło w swoim życiu kochać innych ludzi, aby umiało współczuć, kiedy zajdzie taka potrzeba, aby umiało udzielić pomocy, kiedy będzie komuś potrzebna, aby nie było obojętne na ludzkie losy. Warto, aby rodzice po przeczytaniu bajki, porozmawiali z dzieckiem na temat postępowania jej bohaterów. Warto dziecko zapytać, co sądzą o ich zachowaniu i jakby się w takiej sytuacji zachowało ono samo. Czytanie dziecku bajek może być praktycznym pomysłem na spędzenie wolnego czasu, a dla rodzica może to być przemyślenie, jak zapewnić dziecku wszechstronny rozwój.

Bajka odgrywa znaczącą rolę w życiu dziecka i powinna odgrywać nie mniej ważną rolę w życiu rodziców. Z badań wynika, że należy czytać dzieciom bajki. Potwierdziło to 99% badanych rodziców. Rodzice czytają bajki dzieciom, dlatego, że jest to ważne dla rozwoju dzieci. Wyniki badań wskazują, że 58% rodziców czyta dzieciom bajki w domu, 24% czyta, ale czasami, 11% rodziców czyta bajki rzadko, a tylko 6% rodziców nie czyta bajek dzieciom. 1% rodziców udzieliło odpowiedzi, że: „dziecko samo czyta”.

Po przeczytaniu bajki, bardzo ważna jest rozmowa z dzieckiem na temat przeczytanego tekstu. Dzieci rozmawiają o swoich bohaterach, o ich przygodach i cieszą się, że udało im się pokonać trudności. Należy też wyjaśnić dziecku niezrozumiałe słowa. Dziecko w ten sposób poszerza swoją wiedzę o nowe słowa, o nowe wyjaśnienia. Na podstawie analizy wyników badań rodziców można stwierdzić, że 76% rodziców rozmawia z dzieckiem po przeczytaniu bajki, jednak 24% rodziców nie robi tego wcale. Może to być spowodowane tym, że rodzice nie potrafią wyjaśnić znaczenia niektórych słów pojawiających się w bajce, niezrozumiałych dla dziecka, które chce dowiedzieć się, co one znaczą.

Rodzice czytając dzieciom bajki dostarczają im wielu przeżyć i wrażeń. Dzieci na swój sposób przeżywają stany emocjonalne, które są niezbędne do ich prawidłowego rozwoju. W związku z tym zadano rodzicom pytanie o stany emocjonalne przeżywane przez dzieci w czasie czytania im bajek. 29% rodziców napisało, że ich dzieci przeżywają wzruszenie i radość podczas czytania bajek, 16% dzieci przeżywa zaciekawienie i przerażenie, a 14% przeżywa smutek i współczucie. 32% rodziców odpowiedziało, że ich dzieci przeżywają wszystkie wymienione stany emocjonalne, co świadczy o dobrym rozwoju dziecka. Niestety 9% osób nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie, co znaczy, że ich dzieci nie przeżywają żadnego z wymienionych stanów emocjonalnych. Wiązać się to może z tym, że ci rodzice w ogóle nie czytają dzieciom bajek.

Rodziny, w których rodzice czytają dzieciom bajki, są bardziej bliskie sobie. Dzieci czują większą więź z rodzicami, miłość, z jaką rodzice przekazują im wiedzę poprzez czytanie bajek, są dowartościowane i czują się bardziej kochane.

Oddziaływanie bajek na rozwój dzieci

Wyobraźnia rozwija się właśnie dzięki bajkom. Dobrze rozwinięta wyobraźnia zaowocuje w dorosłym życiu kreatywnością w rozwiązywaniu trudnych sytuacji. Wyobraźnia pozwala na zrozumienie świata i ludzi. Dzieci uwielbiają bajki, których bohaterami są zwierzęta posiadające ludzkie cechy. Mogą w ten sposób przenosić swoje wyobrażenie bohatera w świat twórczości plastycznej, malując, wycinając, lepiąc ulubionego bohatera. Dzięki temu rozwija się również myślenie u dziecka.

Bajki są inspiracją do twórczości plastycznej dzieci. Potwierdziło to 76% badanych rodziców. Natomiast 6% respondentów uważa, że bajki nie powodują żadnej inspiracji do malowania, a 18% rodziców po prostu nie wie, czy bajki mogą pomóc dzieciom w plastyce. Można stwierdzić również, że dzieci rysują, lepią bądź malują ulubionych bohaterów bajek, twierdzi tak bowiem 85% rodziców. 14% respondentów odpowiedziało jednak, że ich dzieci nie malują bohaterów bajek, a 1% rodziców nie wie, czy ich dzieci malują bohaterów bajek. Większość dzieci maluje, rysuje bądź lepi ulubionego bohatera z bajki. Zapytano więc badanych rodziców: „Czy dzieci utożsamiają się z bohaterami bajek?”. Odpowiedzi rodziców były podzielone: 46% odpowiedziało, że ich dzieci utożsamiają się z bohaterami bajek; 23% rodziców napisało, że ich dzieci często porównują się do swoich bohaterów z bajek, a 31% rodziców uważa, że ich dzieci nie upodabniają się do swoich bohaterów. Dzieci często przebijają się za bohaterów bajek i zachowują się tak, jak oni oraz używają tych samych wypowiedzi.

Następne pytanie, jakie zadano w ankiecie rodzicom, to: „Czy bajki rozwijają wyobraźnię dziecka?“, która jest bardzo ważna dla jego rozwoju. Wyniki są bardzo zadowalające: aż 93% rodziców odpowiedziało, że zdecydowanie bajki mają wpływ na rozwój wyobraźni u dziecka, tylko 7% rodziców nie wie, czy bajki wpływają na rozwój wyobraźni. Zapytano też rodziców: „Czy bajki inspirują dziecko do myślenia?“. Wyniki wskazują, że znaczna część respondentów (81%) twierdzi, iż bajki inspirują dzieci do myślenia, a tylko 6% rodziców uważa, że bajki nie wpływają na rozwój myślenia. 13% rodziców nie wie, czy bajki służą myśleniu dzieci.

Dzieci, którym rodzice czytają bajki, wyróżniają się bogatszym słownictwem. Słuchając czytanej bajki, dzieci zachwycają się słyszonymi słowami i z wielką chęcią wiele razy je powtarzają. Wykazują się również niezwykłą pomysłowością w tworzeniu własnych, nowych słów, sprawdzając reakcje rodziców na nie. W związku z tym postawiono pytanie w ankiecie: „Czy poprzez bajki dzieci wzbogacają swoje słownictwo?“. Zdecydowana większość rodziców, bo 91% uważa, że bajki wzbogacają słownictwo u dzieci, tylko 9% rodziców nie podziela zdania na ten temat, wskazując odpowiedź: „nie“.

Skoro dzieci wzbogacają swoje słownictwo poprzez czytanie lub oglądanie bajek, to zadano kolejne pytanie: „Czy poprzez bajki dzieci używają brzydkich słów?”. Większość rodziców (80%) odpowiedziała, że ich dzieci nie używają brzydkich słów w efekcie słuchania bajek, a 20% rodziców stwierdziło, że używają nie stosowne słowa poprzez oglądanie bajek w telewizji.

Zadano też rodzicom pytanie: „Czy bajki wywołują agresję?”. W odpowiedziach na to pytanie, 66% rodziców uważa, że bajki nie wywołują agresji, jednak pozostała grupa rodziców, czyli 34% uważa, że bajki powodują zachowania agresywne u dzieci. Poproszono więc rodziców, aby wymienili bajki, które wywołują u dzieci agresję. Tytuły bajek są następujące: „Songa”, „Pokemony”, „Club Winx”, „Power Rangers”, współczesne bajki, „Atomówki”, „Naruto”, „Czerwony Kapturek”, „Spider-Man”, „Tom i Jerry”, „Struś Pędziwiatr”, „Wojownicy wszechczasów”. Rodzice wskazali, że są to bajki emitowane w różnych kanałach telewizyjnych, a zwłaszcza na kanale Cartoon Network.

Odpowiedzi respondentów wskazują, że dzieci dużo czasu spędzają przed telewizorem. Postanowiono więc zapytać rodziców: „Jak uchronić dziecko od oglądania agresywnych bajek?”. Rodzice w większości głosów (36%) stwierdzili, że trzeba ograniczyć czas spędzany przez dziecko przed telewizorem; 28% respondentów uważa, że należy więcej czasu poświęcić swoim dzieciom; 22% osób twierdzi, że należy wypożyczać ciekawe bajki; 11% rodziców stwierdziło, że trzeba zabronić oglądania dzieciom bajek; a 3% respondentów udzieliło innych odpowiedzi: kontrolować oglądane bajki; wspólnie oglądać; zabronić oglądania bajek z elementami przemocy, tłumacząc dziecku, jaki wpływ mają te bajki na jego zachowanie; „najpierw sami powinniśmy te bajki obejrzeć, a potem możemy pozwolić dziecku, jeżeli nadają się do oglądania”.

Rola bajki w życiu dziecka

Dzieci bardzo chętnie słuchają, jak opowiada się im bajki, ale jaki stosunek mają dzieci do bajek, czy je czytają, czy większość czasu jednak spędzają przed telewizorem? Zadano więc dzieciom takie pytanie: „Ile czasu poświęcasz na czytanie bajek?”. 85% dzieci odpowiedziało, że czyta jedną godzinę dziennie, 10% czyta do 3 godzin dziennie, 3% dzieci napisało, że czyta bajki przez cały dzień, a 2% wcale nie czyta bajek. Zapytano też dzieci: „Czy w ogóle lubią czytać bajki?”. Z odpowiedzi na to pytanie można wnioskować, że jednak dzieci czytają bajki, bo aż 82% odpowiedziało: „tak”, jednak 18% dzieci nie czyta bajek.

Większość dzieci czyta bajki, więc zadano im pytanie: „Jaka jest Twoja ulubiona bajka oglądana, a jaka czytana?”. Najbardziej ulubiona bajka, czytana przez dzieci, to: „101 Dalmatyńczyków” (77% odpowiedzi). Na drugim miejscu jest bajka „Królewna Śnieżka” (12%), a na trzecim miejscu (11% odpowiedzi dzieci) - „Kubuś Puchatek”. Największym powodzeniem wśród oglądanych

bajek cieszy się dobranocka „Gumisie” (37%). Z mniejszym zaciekawieniem dzieci oglądają bajki takie, jak: „Bolek i Lolek” (22%), „Kaczor Donald” (20%) i „Smerfy” (18%). Niewiele dzieci ogląda bajkę „Myszka Miki” (3%).

Dzieci bardzo lubią rysować swoje ulubione postacie i czasami wyobrażają sobie siebie jako tych bohaterów. Dlatego kolejne pytanie brzmiało: „Jaki jest Twój ulubiony bohater, w którego się wcielasz?”. Odpowiedzi dziewczynek: Kopciuszek, Królowa Śnieżka, Mała Syrenka, Odlotowe Agentki, Smerfetka – w takie role wcielają się dziewczynki. Odpowiedzi chłopców: Bohater z serii Witch, Spiderman (powtórzył się kilkanaście razy), Tom i Jerry, Power Rangers, Pongo, Naruto (również powtórzył się kilka razy), Ben 10 oraz Harry Potter (też pojawił się kilka razy).

Zapytano też dzieci: „Jak spędzają czas wolny z rodzicami?”. Z odpowiedzi wynika, że 30% dzieci wspólnie z rodzicami czyta bajki, ale 31% dzieci razem z rodzicami ogląda te bajki w telewizji. Natomiast 18% dzieci odpowiedziało, że bawią się ze swoimi rodzicami, a 21% dzieci spędza ten czas inaczej, np. jeżdżą do kuchni, chodzą na spacer, jeżdżą na rowerach, chłopcy grają w piłkę z tatą, odrabiają lekcje z rodzicami, pomagają mamie, jeżdżą na basen. Tylko niektóre dzieci aktywnie spędzają wolny czas z rodzicami.

Wiadomo już, że dzieci czytają bajki i lubią je czytać, ale zadano im jeszcze jedno pytanie: „Czy wolą jednak oglądać czy czytać bajki?”. 67% dzieci woli oglądać bajki w telewizji, a 33% poświęca ten czas na czytanie bajek. Dzieje się tak dlatego, że dzieci mają ułatwiony dostęp do komputera, telewizji, różnego rodzaju gier, Internetu, nie ciekawi ich więc książka, do której trzeba usiąść i przeczytać ją. W skomputeryzowanym świecie czytanie bajek wychodzi z mody.

Na podstawie przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że rodzice bardzo mało czasu poświęcają na czytanie dzieciom bajek, co tworzy niekorzystne podłoże do ich rozwoju. Dziecko zostawione samo sobie nie umie później poradzić sobie ze swoimi problemami, a tym bardziej nie zrozumie problemów innych ludzi i nie będzie mogło udzielić pomocy osobie potrzebującej.

5. Podsumowanie

Przeprowadzone badania i analizy potwierdziły wpływ bajek czytanych przez rodziców na rozwój dzieci. Bajki ukazują fantastyczny świat, w którym postacie bohaterów i ich losy mają charakter symboli i nie liczą się z prawami rządzącymi w świecie realnym. Dzięki temu są one dla dziecka bardziej wyraziste, dostępne i piękne. Odpowiadają dziecięcemu sposobowi ujmowania świata. Bajki pozwalają lepiej zrozumieć świat rzeczywisty i porządkować zdobyte w nim doświadczenia. Bajki pobudzają fantazję i wyobraźnię, rozwijają możliwości poznawcze dziecka, myślenie intuicyjne, zdolność ujmowania ludzkich problemów. Dziecko uczy się samo rozwiązywać problemy, szuka pewnych

dróg rozwiązania ich, uczy się wyciągać z tego wnioski. Dziecko poprzez bajki poznaje samego siebie. Należy podkreślić, że na pierwszy plan wysuwa się dziecko i jego stosunek do książki, do czytania w wolnej chwili. Dziecko jest nieustannym strumieniem dążeń i uczuć rodzicielskich. Na kogo wyrośnie i jakie będzie w przyszłości w dużej mierze zależy od rodziców i nauczycieli.

Streszczenie

Celem prezentowanych analiz było ukazanie, jaki wpływ mają bajki czytane przez rodziców na rozwój dziecka w młodszym wieku szkolnym. Przeprowadzone badania i analizy potwierdziły wpływ bajek na rozwój moralny i psychiczny dzieci. Bajki ukazują fantastyczny świat, w którym postacie bohaterów i ich losy mają charakter symboli i nie liczą się z prawami rządzącymi w świecie realnym. Dzięki temu są one dla dziecka bardziej wyraziste, dostępne i piękne. Odpowiadają dziecięcemu sposobowi ujmowania świata. Bajki pozwalają lepiej zrozumieć świat rzeczywisty i porządkować zdobyte w nim doświadczenia. Dziecko uczy się ujmować myślowo i wyobrazeniowo całość zdarzeń życiowych, zdawać sobie sprawę z ich przebiegu, wiązać w myśli poszczególne fakty i podporządkowywać je głównej myśli przewodniej. Bajki pobudzają fantazję i wyobraźnię, rozwijają możliwości poznawcze dziecka, czyli myślenie intuicyjne i zdolność ujmowania ludzkich problemów. Dziecko uczy się samo rozwiązywać problemy, szuka pewnych dróg rozwiązania ich, uczy się wyciągać z tego wnioski. Dziecko poprzez bajki poznaje samego siebie.

Słowa kluczowe: bajki, rozwój dzieci, rodzice.

Summary

The aim of presented analyses was to show what influence children stories read by parents have on the child's development at school age. Conducted research and analyses confirmed the influence of fairy tales on the moral and mental development of children. Fairy tales portray a fantasy world, in which heroes and their fates have character of symbols and do not act according to laws present in the real world. Thanks to that, they are for the child more expressive, available and beautiful. They correspond to the child's way of understanding the world. Fairy tales allow children to understand the real world better and to organize experience acquired in it.

The child learns to comprehend mentally and imaginatively the complexity of events, to connect separate facts and subordinate them to the main idea. Fairy tales stimulate and develop the fantasy, imagination and cognitive abilities of the child, i.e. an intuitive thinking and an ability to understand human problems. The child learns to solve problems alone, to look for ways of solving them, to draw conclusions. The child through fairy tales gets to know itself.

Keywords: children stories, development of children, parents.

Bibliografia

- Abramowska J., *Polska bajka ezopowa*, Poznań 1991.
- Antologia poezji dziecięcej*, Wrocław 1991.
- Baluch A., *Co warto wiedzieć o literaturze dla najmłodszych*, „Wychowanie w przedszkolu” 2004, nr 9.
- Bettelheim B., *Cudowne i pożyteczne – o znaczeniach i wartościach baśni*, Warszawa 1985.
- Bot J., *Terapia bajką*, „Wychowanie w przedszkolu” 2008, nr 5.
- Brett D., *Bajki, które leczą*, cz. I, Gdańsk 2005.
- Capińska E., *Bajka stymuluje rozwój moralny dziecka*, „Edukacja i Dialog” 2003, nr 7.
- Cysewski K., *O literaturze dla dzieci i młodzieży*, Olsztyn 2001.
- Encyklopedia Pedagogiczna XXI w.*, Warszawa 2003.
- Gazda G., Tynecka-Makowska S. (red.), *Słownik rodzajów i gatunków literackich*, Kraków 2006.
- Głowiński M., Kostkiewiczowa T., Okopień-Sławińska A., Sławiński J. (red.), *Słownik Terminów Literackich*, Wrocław 2002.
- Ippoldt L. (1998), *Terapeutyczna funkcja literatury dla dzieci*, „Poradnik Bibliotekarza”, nr 2.
- Kamasz-Figa D., *Bajka w życiu współczesnego dziecka*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2004, nr 10.
- Kaniowska-Lewańska I., *Literatura dla dzieci i młodzieży do roku 1864*, Warszawa 1973.
- Kapełus H., *Księga bajek polskich*, Warszawa 1989.
- Kowalik P., *Wpływ bajki i baśni na dzieci w edukacji wczesnoszkolnej (szkieł teoretyczny)*, „Nauczyciel i Szkoła” 2004, nr 3–4.
- Ługowska J., *Bajka w literaturze dziecięcej*, Warszawa 1988.
- Matuszewski I., *Wartości moralne bajek i ich miejsce w edukacji wczesnoszkolnej*, „Wychowawca” 2006, nr 3.
- Matuszewski S., *Stymulująca rola bajki w rozwoju dziecka*, „Wychowawca” 2006, nr 4.
- Molicka M., *Bajkoterapia. O lękach dzieci i nowej metodzie terapii*, Poznań 2002.
- Molicka M., *Bajki terapeutyczne jako metoda obniżania lęku u dzieci hospitalizowanych*, Leszno 1997.
- Osuchowska I., *Wykorzystanie bajek i baśni w psychoterapii dzieci i młodzieży* [w:] Skrobiszewska H. (red.), *Baśń i dziecko*, Warszawa 1988.

-
- Paclawski J., Kątny M., *Literatura dla dzieci i młodzieży*, Kielce 1996.
- Papuzińska J., *Dziecko w świecie emocji*, Warszawa 1996.
- Pomykało W. (red.), *Encyklopedia Pedagogiczna*, Warszawa 1993.
- Propp W., *Nie tylko bajka*, Warszawa 2000.
- Pytka M., *Bajka, bajkoterapia, wychowanie*, „Opieka – Wychowanie – Terapia” 2002, nr 4.
- Sabat B.T., *Bajka a aktywność twórcza dziecka*, „Wychowawca” 2004, nr 1.
- Słownik literatury polskiej XIX w.*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1994.
- Tylicka B., G. Leszczyński (red.), *Słownik literatury dziecięcej i młodzieżowej*, Wrocław 2002.